

OTDK-DOLGOZAT

2015

**HELYI DÖNTÉSHOZÓK ATTITÚDJEI A FENNTARTHATÓ
TURIZMUSSEL KAPCSOLATBAN PÉCSETT**

**ATTITUDES OF LOCAL DECISION MAKERS TOWARDS
SUSTAINABLE TOURISM IN PÉCS**

Kézirat lezárva: 2014. június 16.

TARTALOMJEGYZÉK

ABSZTRAKT	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
TARTALOMJEGYZÉK	- 4 -
TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK	- 5 -
1. BEVEZETÉS	- 1 -
1.1. Témaválasztás indoklása	- 2 -
2. A FENNTARTHATÓ TURIZMUS DEFINÍCIÓJA	- 2 -
3. A FENNTARTHATÓ TURIZMUS HÁROM DIMENZIÓJA	- 7 -
3.1. A környezeti dimenzió.....	- 8 -
3.1.1.Természeti erőforrások	- 9 -
3.1.2 A természetes környezet	- 9 -
3.1.3. A művelt környezet.....	- 10 -
3.1.4. Az épített környezet	- 10 -
3.1.5. Vadvilág.....	- 12 -
3.2. A gazdasági dimenzió.....	- 12 -
3.3. A társadalmi dimenzió.....	- 13 -
4. A KÖZSZFÉRA SZEREPE A TURIZMUS-FEJLESZTÉSBEN	- 18 -
5. TURIZMUS POLITIKA ÉS TERVEZÉS	- 20 -
6. A FENNTARTHATÓSÁG INDIKÁTORAI.....	- 23 -
6.1 Az ökológiai lábnyom	- 25 -
7. A KUTATÁS BEMUTATÁSA	- 26 -
7.1. Kutatási kérdések.....	- 27 -
7.2. Eredmények.....	- 27 -
8. ÖSSZEGZÉS, ÚJ EREDMÉNYEK.....	- 36 -
8.1 További kutatási területek	- 37 -

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A fenntartható turizmus rendszere	3
2. ábra: A fenntartható turizmus dimenziói	8
3. ábra: Együttműködés a fenntartható turizmusfejlesztésben	18
4. ábra: Válaszadók nem szerinti megoszlása a különböző szakaszokban való részvételük alapján	26
5. ábra: Válaszadók fenntartható turizmussal kapcsolatos ismereteinek forrása	28
1. táblázat: A fenntartható és a nem fenntartható turizmus összehasonlítása	7
2. táblázat: A turizmus épített környezetre gyakorolt hatásai	11
3. táblázat: A turizmus fogadóközösségre gyakorolt hatásai	15
4. táblázat: A legfontosabb indikátorok a turizmusban	24
5. táblázat: A leggyakrabban említett fogalmak	29
6. táblázat: Állítások sorrendje (gazdasági dimenzió)	30
7. táblázat: Állítások sorrendje (környezeti dimenzió)	31
8. táblázat: Állítások sorrendje (társadalmi dimenzió)	33
9. táblázat: Attitűdvizsgálat	34

1. BEVEZETÉS

A turizmus kétségkívül az egyik leggyorsabban fejlődő gazdasági ágazat, fontossága ezen okból vitán felül áll. A világ egyik legnagyobb gazdasági ágazatává fejlődése azonban gyors folyamat volt. A turisták egyre növekvő számával nem tartott lépést ismereteink bővítése a turizmus jelenségéről, valamint hatásairól. Az elmúlt néhány évben ez a tendencia azonban megváltozott. A kormányok és a magánszektor különböző szervezetei egyre inkább hajlandóak a turizmushoz kapcsolódó kutatásokba fektetni. A turizmus ma már nem egy szűk társadalmi réteg kiváltsága, rengeteg ember mindennapi életére van hatással, még akkor is, ha nem utaznak.

A turizmus előnyei gyakran az egyetlen kiugrási lehetőséget jelentik a fejlődő országok és a vidéki területek számára. Azonban számolnunk kell a turizmus negatív környezeti, gazdasági és társadalmi hatásaival is. Ahhoz, hogy az ágazat sikeresen fejlődjön elengedhetetlen a fenntartható fejlődés elveinek érvényre juttatása a turisztikai fejlesztések során.

A „fenntartható turizmus” egyre gyakrabban használt fogalom, megjelenik a különböző stratégiákban és tervekben, valamint pályázatokban. Magyarországon azonban a fenntartható turizmus-fejlesztésben gyakran csak elméletben létezik. Ezt mutatja a hazai szakirodalom szinte teljes hiánya is a témában. Ahogy a Nemzetközi Turizmusfejlesztési Stratégia fogalmaz: *„Nem létezik olyan indikátorrendszer, amely alapján adott fejlesztésről, szolgáltatóról vagy desztinációról megállapítható lenne, hogy a fenntarthatóság elveit figyelembe véve működik, és nem is létezik erre vonatkozóan átfogó iránymutatás.”* (Nemzetközi Turizmusfejlesztési Stratégia [2005], 11.o.)

Éppen ezért különösen fontos, hogy a turizmus helyi szintű tervezéséért és fejlesztéséért felelős döntéshozók tisztában legyenek a fenntartható turizmus fogalmával, valamint pozitív attitűdöt tanúsítsanak iránta.

Kutatásomban ezen ismereteket, valamint attitűdöket mértem fel a döntéshozók körében Pécsen. A terület kiválasztásának hátterében egyrészt pécsi lakosként a városhoz való személyes kötődésem áll. Másrészt úgy gondolom, hogy a közelmúltban létrejött turisztikai beruházások (pl.: Pécs2010 Projekt) jó alapot szolgáltatnak kutatásomhoz.

1.1. Témaválasztás indoklása

A fenntartható turizmus megvalósítása elméletben viszonylag egyszerűnek és áttekinthetőnek tűnhet, a gyakorlatban azonban igen időigényes, és bonyolult. Nehéz minden érintett érdekeinek figyelembe vételével helyes döntéseket hozni, és tovább nehezíti a helyzetet a fogalom pontos megfogalmazásának hiánya, valamint az indikátorok eltérő, vagy sokszor elmaradó használata.

A fenntartható turizmus megvalósítása azonban nem a lakosság elhatározásánál kezdődik, és bár később mindenkinek tenni kell érte, elindítása sokkal inkább állami vagy önkormányzati feladat. Ezen okból választottam kutatásom célcsoportjának a fejlesztések döntéshozási folyamatában résztvevőket. Véleményem szerint, ha ők helyesen ismerik a fenntartható turizmus fogalmát, tisztában vannak fontosságával, gyakorlati alkalmazásának lehetőségeivel, és következményeivel, a fenntarthatóság elérése korántsem lehetetlen. Ha ezek a feltételek teljesülnek, nekik már megvannak különböző erőforrásaik arra, hogy a résztvevőket tájékoztassák, és a helyes irányba tereljék.

2. A FENNTARTHATÓ TURIZMUS DEFINÍCIÓJA

Kutatásom első lépéseként szükségesnek tartottam a fenntartható turizmus pontos definiálását. Azonban a 'fenntartható turizmus' fogalma nem egyértelmű, épp ezért nem létezik általánosan elfogadott definíció.

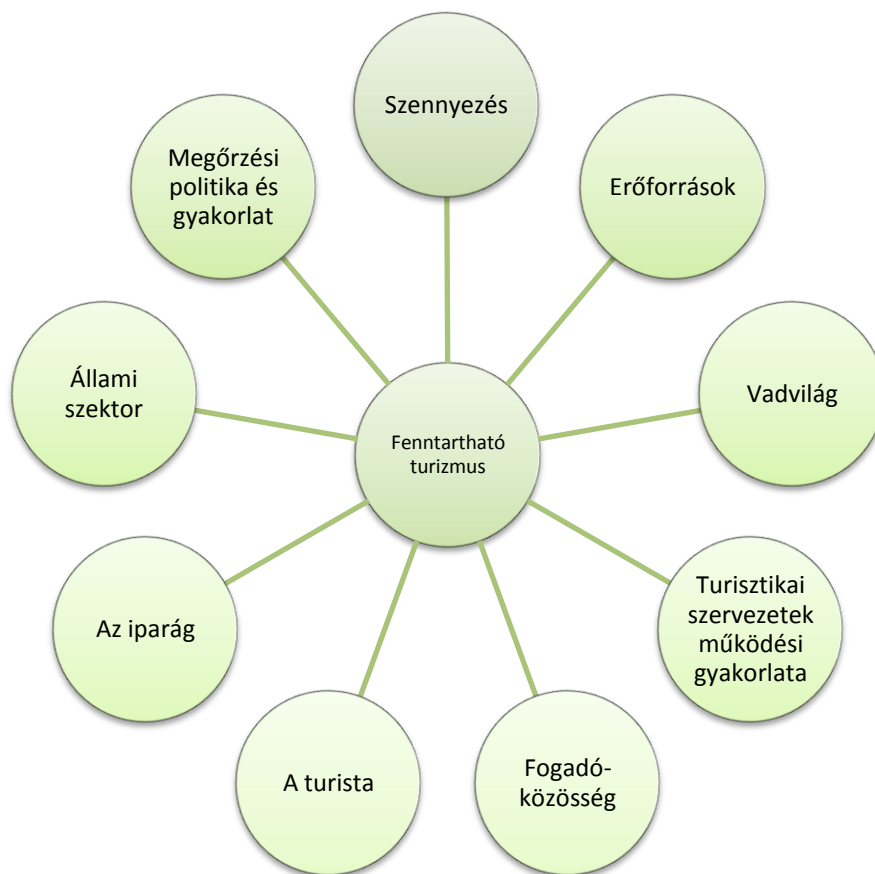
A fenntarthatóságon általánosan olyan fejlesztést értünk, amely kielégíti a jelen szükségét, viszont nem akadályozza ebben a jövő nemzedékét sem. Ezáltal hosszabb távra kell terveznünk, mint a többi döntéshozási folyamatban, ez pedig körültekintő beavatkozást és tervezést kíván. A fenntarthatóság koncepciója magába foglalja a környezetet, az embereket, valamint a gazdaságot. (Swarbrooke [2000])

A fenntartható fejlődésnek nincs széles körben elfogadott definíciója. Az első ilyen definíció a Brundtland-jelentésben megjelent definíció volt. A jelentés fő üzenetét a fenntartható fejlődés koncepciójának felszínre hozatala és központba való állítása jelentette. Minden cselekvést a fenntarthatóság elvei szerint javasolták újraértékelni. A következő definíciót fogadták el:

„A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” (Brundtland Report [1987])

A fenntartható fejlődés fogalma már évtizedek óta ismert, de a fenntartható turizmus egy nemrég elfogadott meghatározás. Ez talán annak köszönhető, hogy a turizmus maga is egy viszonylag új ágazat. Ugyanakkor, míg a fenntarthatóságnak létezik környezeti, társadalmi és gazdasági dimenziója is, ezek közül a környezet dominált a fenntartható fejlődésben és a fenntartható turizmusban egyaránt az évtizedek során.

A fenntartható turizmus egy tag, nem meghatározott terület, amely a turizmus számos elemét felöleli. (1. ábra)

1. ábra: A fenntartható turizmus rendszere

Forrás: Swarbrooke [2000] alapján saját szerkesztés

A Brundtland-jelentésben álló megfogalmazás elsősorban politikai jellegű állásfoglalást tükröz. A középpontban az ember áll, akinek életszükségleteit már most ki kell elégíteni úgy, hogy egyúttal a jövő generációinak hasonló érdekeit is figyelembe kell venni. A környezet védelmét és az erőforrások takarékos használatát közvetlenül nem említi a definíció. Ezen okból megfelelőbb a következő megfogalmazás:

„A fenntartható turizmus olyan turizmust jelent, amely gazdaságilag életképes, viszont nem pusztítja el az erőforrásokat, amelyektől a turizmus jövője függ, különösen a fizikai környezetet és a vendéglátó közösség társadalmi szerkezetét.” (Swarbrooke [2000])

A Turizmus Világszervezet (WTO) a következőképp definiálja a fenntartható turizmust fejlesztést:

„A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és a fogadó területek szükségleteit, másrészt növeli és védelmezi a jövő lehetőségeit. Az elképzelés szerint lehetővé teszi az erőforrások olyan módon történő menedzselését, hogy miközben az emberiség kielégítheti gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeit, ugyanakkor megőrizheti az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és az életet fenntartó rendszereket, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását is.” (UNWTO, 1998)

A koncepció pontosításának kérdése a mai napig a kutatók, valamint a turisztikai világszervezet érdeklődésének homlokterében maradt. Néhányan úgy vélik, veszélyes lehet definiálni a fenntartható turizmus fogalmát, mivel az ilyen általános definíciók félrevezetőek lehetnek, az egyszerűség illúzióját kelthetik arról, ami valójában egy igen összetett terület. Véleményem szerint azonban egy ilyen definíció hiánya zűrzavarhoz vezethet a fenntartható turizmus jelentésével kapcsolatban.

Az Európai Unió által alapított ATLAS projekt jelentése a fenntartható turizmusról számos megfogalmazást tartalmazott, köztük a következőt:

„A fenntartható turizmus olyan gyorsan fejlődik, amennyire a lehetőségek engedik, figyelembe véve a jelenlegi szálláshely kapacitást, a helyi lakosságot, és a környezetet. A turizmus-fejlesztés és az új beruházások a szektorban vonhatnak el magától a turizmustól. Az új létesítményeket a környezethez kell igazítani.” (Richards in Bramwell [1996] 17.o.)

A WTO 2005-ben publikálta a fogalom következő leírását, melyből több gyakorlati következtetés is levonható a döntéshozók számára. Először is hangsúlyozza, hogy a fenntartható fejlődés alapelvei a turizmus és a desztinációk minden formájában alkalmazhatók, nem csupán bizonyos turizmustípusok esetében. A fenntarthatóság alapelvei a turizmus környezeti, gazdasági, és társadalmi dimenzióira utalnak, a három dimenzió között megfelelő egyensúlyt kell létrehozni a hosszú távú fenntarthatóság érdekében.

A fenntartható turizmusnak:

- 1) Optimálisan kell kihasználnia a környezeti erőforrásokat, fenntartva az alapvető ökológiai folyamatokat és segítve a természeti örökség és a biodiverzitás fenntartását.
- 2) Tiszteletben kell tartania a fogadóközösségek szocio-kulturális azonosságát, meg kell őriznie kulturális örökségüket és tradicionális értékeiket, valamint hozzá kell járulnia az interkulturális megértéshez és toleranciához.
- 3) Biztosítani kell az életképes, hosszú távú gazdasági működést, ideértve a stabil foglalkoztatást, jövedelemszerzési lehetőségeket, valamint szociális szolgáltatásokat a fogadóközösségek számára.

A leírás kiemeli a turizmus-fejlesztés résztvevőit is. Eszerint a turizmus-fejlesztés megköveteli minden érintett informált részvételét, valamint erős politikai vezetést, amely biztosítja a széleskörű részvételt és a konszenzus kialakítását. Hangsúlyozza, hogy a fenntartható turizmus elérése egy megszakíthatatlan folyamat, amely szükségessé teszi a hatások állandó nyomon követését, valamint a szükséges megelőző és helyreigazító beavatkozásokat.

A fenntartható turizmusnak biztosítani kell a turisták elégedettségét, fel kell hívnia figyelmüket a fenntarthatóság kérdésére, és ösztönöznie kell őket gyakorlati alkalmazására. (UNWTO [2005])

A UNWTO meghatározásán kívül számos definíció létezik, melyek eltérnek kidolgozottságukban, de alapvetően mind a Brundtland-jelentésre épülnek. Foglalkoznak a fenntarthatóság mindhárom pillérével: a környezeti, a gazdasági és a társadalmi elemekkel is.

Megállapítható tehát, hogy a fenntartható turizmusfejlődés, illetve –fejlesztés meghatározása korántsem egységes. Bár jelentősek az átfedések, hangsúlybeli különbségek felfedezhetők. A definíciók leggyakrabban előforduló elemei a következők:

- a környezeti, a gazdasági és a társadalmi dimenzió egyensúlya
- a fogadó közösség életminőségének javítása
- a turisták elégedettségének fenntartása
- hosszú távú fejlesztés
- tudatos fejlesztés
- az érintettek részvétele a döntéshozásban

Ezen elemek szolgálnak iránymutatásul a döntéshozók számára egységes definíció hiányában. Éppen ezért tudatosítani kell bennük ezen elemek fontosságát.

A következő táblázat a fenntartható turizmust állítja szembe a nem fenntartható turizmus gyakorlatával. Ez a megközelítés figyelembe veszi a turistát is, amelyet megannyi definíció és megközelítés elfelejt. Ha mégis megteszik, általában a probléma forrásának tekintik a turistát.

Emellett egy ilyen hozzáállás azt hangsúlyozza, hogy a turizmusnak csak fenntartható, vagy nem fenntartható formája létezik. Azonban tudjuk, hogy a valóságban a dolgok csak ritkán feketék vagy fehérek. Mindazonáltal, a táblázatot igen hasznosnak vélem, mivel a főbb gondolkodást mutatja be a fenntartható turizmus kérdésében.

A fenntartható és a nem fenntartható turizmus összehasonlítása

1. táblázat

Fenntartható turizmus	Nem-fenntartható turizmus
<i>Általános elképzelések</i>	
Lassú fejlődés	Gyors fejlődés
Ellenőrzött fejlesztés	Nem ellenőrzött fejlesztés
Hosszú távú	Rövid távú
Minőség	Mennyiség
Helyi irányítás	Távoli irányítás
<i>Fejlesztési stratégiák</i>	
Tervezés, aztán fejlesztés	Tervezés nélküli fejlesztés
Koncepció szerinti sémák	Projektek szerinti sémák
A kötelességek és a nyereség elosztottak	Kapacitás növelése
Helyi fejlesztők	Kívülálló fejlesztők
Helyi munkaerő	Importált munkaerő
<i>Turisták viselkedése</i>	
Értékük kevés	Értékük magas
Némi mentális felkészültség	Nincs felkészültség
Helyi nyelvek tanulása	Nem tanulnak helyi nyelveket
Diplomatikus és érzékeny	Közönyös
Csendes	Hangos
Ismételt látogatások	Egyszeri látogatások

Forrás: Swarbrooke [2000] alapján saját szerkesztés

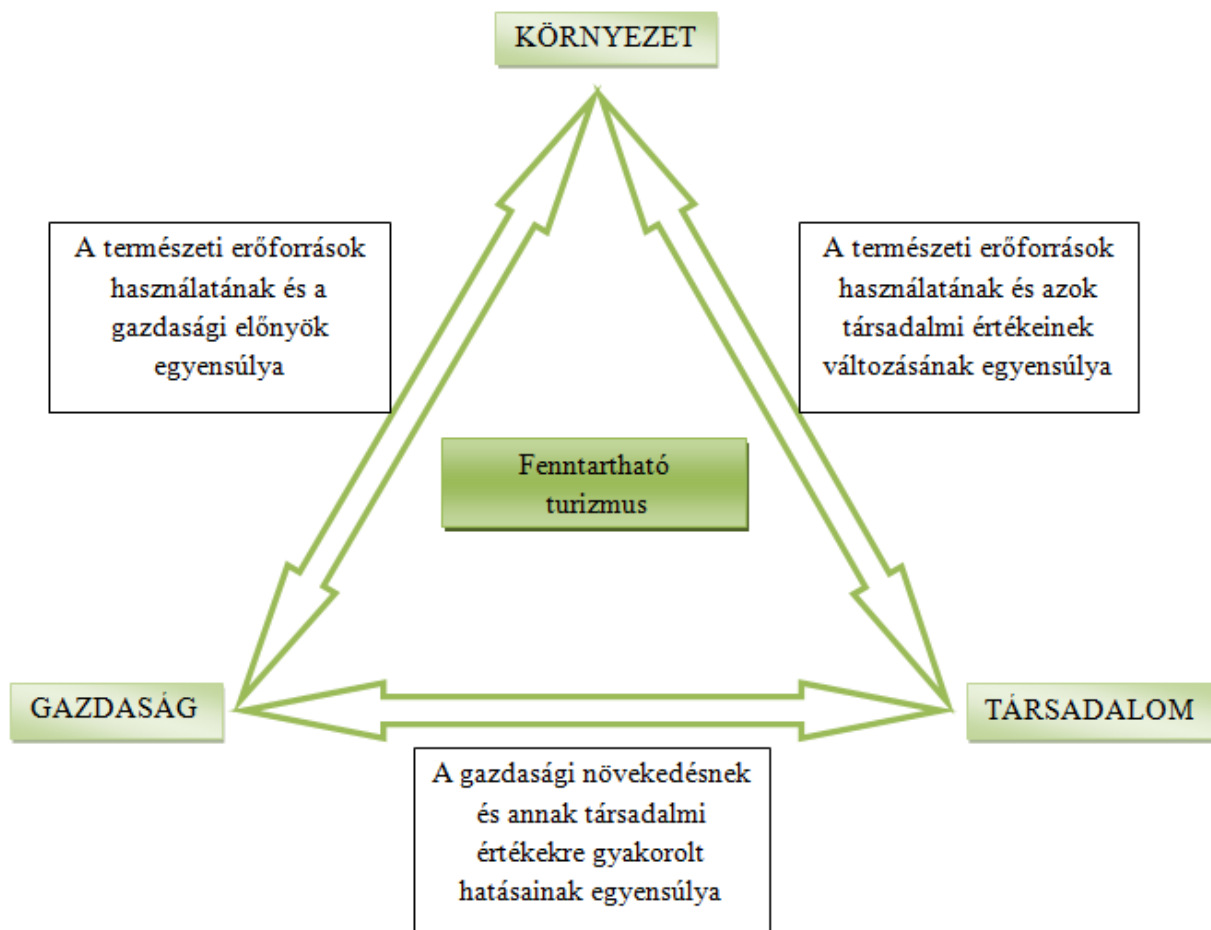
3. A FENNTARTHATÓ TURIZMUS HÁROM DIMENZIÓJA

A fenntartható turizmus három dimenziója a következők:

- a természetes, illetve épített környezet
- a közösségek és vállalatok gazdasági élete

- a turizmus társadalmi aspektusa, hatása a fogadóközösségre és a turistákra egyaránt, valamint a bánásmód a turizmusban foglalkoztatottakkal

Míg a legtöbb figyelem egyértelműen a környezeti dimenzióra terelődik, mind három ugyanolyan fontossággal bír. A fenntartható turizmus-fejlesztés akkor lehet sikeres, ha a kapcsolatok a három dimenzió között teljesen ismertek.

2. ábra: A fenntartható turizmus három dimenziója

Forrás: www.sustainabletourisonline.com

3.1. A környezeti dimenzió

A környezet az embereket körülvevő természetes és kulturális környezetből áll. A fizikai környezetet jelenti, amely természetes és épített elemeket egyaránt tartalmaz.

A turizmus és a környezet kapcsolatának három aspektusa:

1. A fizikai környezet számos jellegzetessége attrakció a turisták számára.
2. A turisztikai létesítmények és az infrastruktúra az épített környezet elemeihez tartoznak.
3. A turizmus-fejlesztés és a turizmus hatással van a környezetre egy adott területen.

A legtöbb ember számára a fenntarthatóság egyet jelent a környezet – elsősorban a természetes és az épített környezet - megóvásával. Azonban sokkal többről van szó a környezettel kapcsolatban, mint a természetes tájkép. Ahhoz, hogy a turizmust fenntarthatóbbá tegyük:

- ökoszisztémákban kell gondolkoznunk a 'környezet' helyett, és felismernünk, hogy az ember is egy fontos és értékes eleme az ökoszisztémának
- sokkal kritikusabban kell tekintenünk a konzerváció fogalmára és gyakorlati alkalmazására, és elfogadnunk, hogy a konzerválás megakadályozhatja a természetes evolúciót, amely azokat a város- és tájképeket alkotta, amelyeket épp megóvni próbálunk. (Inskeep, I. [1991])

A környezet öt eleme: a természeti erőforrások, a természetes környezet, a művelt környezet, az épített környezet és a vadvilág. Amellett, hogy ez a felosztás hasznos lehet, részben mégis mesterséges, és az elemek között szoros kölcsönhatás van. Ugyancsak fel kell ismernünk, hogy a környezet, és annak elemei folyamatosan változnak, ahogy a róluk való felfogásunk is. (Swarbrooke [2000])

3.1.1. Természeti erőforrások

A turizmus a természeti erőforrások széles körét használja, tekintve, hogy sok esetben a turisztikai termék magja lehet egy természeti erőforrás, úgymint: tiszta levegő, föld, gyógyvizek, tavak és tengervíz. Míg a turizmus megóvhatja ezen erőforrásokat gazdasági értéket adva nekik, ugyanúgy fenyegetést is jelenthet számukra.

3.1.2 A természetes környezet

A természetes környezettel kapcsolatban a következőket kell figyelembe vennünk:

- Csak kevés teljesen természetes tájkép vagy vadon maradt, az emberi tevékenység szinte minden természetes vidékre bizonyos mértékig hatással volt a századok folyamán.
- A turizmus csak egyetlen ágazat vagy tevékenység, amely megváltoztatja a tájképet, és valószínűleg kevésbé jelentős ilyen tekintetben, mint a többi iparág hatásai.
- A természetes tájkép lehet a turisztikai termék magja számos területen.
- A természetes tájkép azonban gátolhatja is a turizmus-fejlesztést.

Számos területen tapasztaltuk, hogy a turizmus a környezet ellensége lehet. Ugyanakkor, a turizmus előnyös is lehet a természetes környezet számára, hiszen motivációt nyújthat a természeti konzerválásra. A konzerválás pénzügyi ösztönzése nélkül, melyet a turizmus képvisel, az állami szektorbeli szervezetek kevesebb figyelmet fordítanak a természetes környezet megóvására.

3.1.3. A művelt környezet

A művelt környezet számos mezőgazdasági rendszerre vonatkozhat, például:

- intenzív termelő területek, például gabona-termesztő területek, rizsföldek
- tradicionális vegyes gazdálkodás, pl.: bor, citrusfélék, oliva
- monokulturális termékek, pl.: szőlő, banán
- nomád közösségek, akik az állatállomány növelésével foglalkoznak
- fagazdálkodási területek

Általánosan elfogadott, hogy a turizmus negatív hatással van a művelt környezetre. A turisták letapossák a terményeket, vagy erdős vidéken gyűjtenek tüzet, amely irányíthatatlanná válhat. Az új turisztikai fejlesztések felemésztik a gazdaságokat, és vizet használnak fel, amely nélkülözhetetlen a mezőgazdaság számára. A munkalehetőségek a turizmus területén a gazdálkodás felhagyására ösztönözhetik a fiatalokat.

Azonban fontos felismerni, hogy a turizmus előnyös is lehet a művelt környezet számára. Például a turisták, akik tanyasi szálláshelyre költenek, hozzájárulhatnak a csekély jelentőségű farmok életben maradásához.

3.1.4. Az épített környezet

Az épített környezet három szinten létezik:

- egyedülálló épületek és struktúrák
- kisebb települések, falvak
- nagyobb települések, kis- és nagyvárosok

A turizmus pozitív és negatív hatást is gyakorolhat az épített környezetre, amely az alábbi táblázatban látható:

A turizmus épített környezetre gyakorolt hatásai

2. táblázat

Hatás jellege	Lehetséges következmények
<i>Városi jelleg</i>	• Vátozás az épített terület jellegében urbanizáció vagy visszafejlődés során • Változás a lakó-, kereskedelmi- és ipari övezetek használatában • Változás a település szerkezetében • Különbségek megjelenése a turisták, valamint a fogadóközösségek számára fejlesztett területek között
<i>Infrastruktúra</i>	• Túlterheltség • Új infrastruktúra vagy a már létező infrastruktúra fejlesztése
<i>Vizuális hatás</i>	• A beépített terület növekedése • Új építészeti stílusok • Hulladék • Szépítés
<i>Restaurálás</i>	• Használaton kívüli épületek újra felhasználása • Történelmi épületek és látványosságok restaurálása, valamint megőrzése • Elhagyatott épületek felhasználása nyaralókként
<i>Erózió</i>	• Közúti forgalom által okozott kár
<i>Szennyezés</i>	• Levegő szennyezése a turisták és a közlekedés által • Turistáktól független levegő-szennyezés, amely károsítja az épített vagyont

Forrás: Hunter és Green [1996] alapján saját szerkesztés

3.1.5. Vadvilág

Bizonyos területeken a vadvilág fő attrakció lehet a turisták számára.

A turizmus igen káros lehet a vadvilág számára a természetes élőhely pusztításával, a táplálkozási szokások befolyásolásával, a párzási szokások befolyásolásával, tüzek okozásával, valamint védett növények elpusztításával.

Ezzel ellentétben, a turizmus előnyös is lehet a vadvilág számára, gazdasági értékkel felruházva azt, amely motivációt ad annak megőrzésére. A turizmus nélkül kétségkívül kevesebb oroszlán vagy elefánt lenne a világon.

Azonban a vadvilág megőrzése a turizmus számára különböző etikai kérdéseket is felvet, pl.: „Jogos-e Istent játszani és beleavatkozni az evolúció folyamatába?” (Swarbrooke [2000])

3.2. A gazdasági dimenzió

A gazdasági dimenzió gyakran kisebb figyelmet kap a környezeti dimenzióhoz hasonlítva, pedig a turizmus egy igen nagy potenciállal bíró gazdasági jelenség. Sok fejlődő ország fő gazdasági ágazata, és az egyetlen ágazat, amely külföldi valutát hoz számukra. A növekedés alapja számos nemzetközi vállalat számára. A fejlett országokban a rendelkezésre álló jövedelem jelentős részét adja.

A turizmus gazdasági előnyökkel és költségekkel is jár. Ha a turizmus előnyeit és költségeit nézzük a helyi gazdaság számára, figyelembe kell vennünk az ún. „multiplikátor hatást”. Főbb gondolata, hogy minden turisták által elköltött dollár, font, vagy forint több hullámban kering a gazdaságban.

A fenntartható turizmust tekintve, a cél maximalizálni a turisták költségeit, valamint minimalizálni a turizmusból származó bevétel kiszivárgását a helyi gazdaságból.

A turizmus igen nagy erőforrásokat igényel. Szintén nagy az igénye a múltó természeti erőforrásokra, mint a tengerpartok vagy a vadvilág. Kihasznál fizikailag nem érzékelhető erőforrásokat is, például egy terület kulturális öröksége. Azonban a turizmus és a turisták

általában nem fizetik meg a különböző erőforrások teljes árát. Ez igen tisztességtelen, és szemben áll a fenntartható turizmus fogalmával. (Inskeep [1991])

Az állami szektorbeli testületek bevonása a turizmusba igen szükséges volt. A turizmus:

- hozzájárul az ország pénzügyi helyzetének stabilitásának növeléséhez
- munkahelyeket teremt
- bevételt hoz a helyi közösségeknek
- adóból származó jövedelmet hoz az állami szektornak
- ösztönzi a vidéki és a regionális fejlődést, megújítja a városi területeket és változatossá teszi a helyi gazdaságokat

A fenntarthatóbb turizmus-fejlesztés gazdasági eleme több prioritást kíván:

- a turizmus olyan formájának fejlesztése, amely optimalizálja a gazdasági előnyöket, miközben minimalizálja annak gazdasági költségeit
- annak biztosítása, hogy a turizmus gazdasági előnyei széleskörűek legyenek a helyi közösség számára, különösen a gazdaságilag előnytelen helyzetben lévő lakosság számára
- annak biztosítása, hogy a turisták korrekt árat fizessenek az általuk igénybevett szolgáltatásokért
- a költségek egyenlő megosztása a turizmus és az állami ügynökségek között a desztinációban
- helyi vállalkozások megvédése az igazságtalan versenytől, a nagyobb, kívülállók által birtokolt vállalkozásoktól, amelyeknek kevés az elkötelezettségük a desztináció felé
- bevételek kiszivárgásának csökkentése a helyi gazdaságból (Swarbrooke [2000])

3.3. A társadalmi dimenzió

A turizmus társadalmi eleme kevés figyelmet kapott, ennek lehetséges oka, hogy a szocio-kulturális változások csak lassan következnek be, kevésbé látványosan. Ezen kívül ezek a változások gyakran „láthatatlanok” és fizikailag nem érzékelhetők. Emellett a turizmus társadalmi hatásai általában állandó jellegűek, és kevés lehetőség van a változások visszaállítására, ha egyszer már bekövetkeztek. (Inskeep [1991])

Mikor a fenntartható turizmust szem előtt tartva beszélünk a társadalmi hatásokról, általában a fogadóközösséget ért hatásokról beszélünk és védeni próbáljuk a fogadóközösségeket a turizmus negatív hatásaitól.

A társadalmi dimenziót tekintve, a fenntartható turizmus-fejlesztést a '4 E-vel' tudjuk legjobban összefoglalni:

- Equity – méltányosság: annak biztosítása, hogy a turizmus összes résztvevőjével igazságosan bánnak
- Equal opportunities – egyenlő lehetőségek: a turisták és a turizmus alkalmazottak számára egyaránt
- Ethics – erkölcs: a turizmusnak őszintén kell tájékoztatni a turistákat és etikusnak kell lennie a beszállítókkal való megállapodásaiban, valamint a desztináció kormányzatának etikusnak kell lennie a fogadóközösséggel és a turistákkal
- Equal partners – egyenlő partnerek: a turistáknak egyenlő partnerként kell kezelniük azokat, akik kiszolgálják őket, nem pedig alsóbbrendűként

Általában a figyelem a fogadóközösséget ért negatív hatásokra terelődött. Azonban fontos felismerni, hogy ezek a hatások pozitívak is lehetnek. Az alábbi táblázat néhány fontosabb hatást ábrázol:

A turizmus fogadóközösségre gyakorolt hatásai

3. táblázat

	Előnyös	Hátrányos
<i>Örökség</i>	• A múzeumok minőségének javulása • Nagyobb érdekeltség a megőrzésben	• Az építészetben nem hagyományos stílusok alkalmazása • Lopás • A hagyományos történetek cenzúrázása
<i>Nyelv</i>	• Nagyobb érdekeltség a hagyományos nyelv megőrzésében, ha turisztikai attrakciónak számít	• Idegen szavak • Nyomás a helyi nyelven, ha a turisták nem tudnak vagy nem hajlandóak azon kommunikálni a fogadóközösséggel
<i>Vallás</i>	• Több tisztelet a fogadóközösség vallása iránt a turistáktól	• A vallásosság csökkenése a turisták hatására
<i>Hagyományos művészet</i>	• Új piac a hagyományos művészeti alkotások számára • Hagományos művészeti ágak reneszánsza	• Nyomás a hagyományos művészeti alkotások cseréjére más turisták által igényelt termékekkel • A hagyományos művészet módosítása a turisták igényeinek kielégítése miatt
<i>Hagyományos életforma</i>	• Nagyobb figyelem az életforma iránt a világ más részein	• Az önellátástól a függés felé elmozdulás veszélye • Az idegen média növekvő hatása • Új táplálkozási szokások
<i>Értékek és viselkedés</i>	• Pozitív viselkedésformák átvétele, pl.: állatvédelem	• A bűnözés növekedése • A méltóság csökkenése

Fogadóközösség	• A személyes morál csökkenése
	• Bevándorlás • A lakosság csökkenésének lassítása • A bevándorlók közösségének dominanciája

Forrás: Swarbrooke [2000] alapján saját szerkesztés

Számos tényező határozza meg, hogy a szocio-kulturális hatások egyensúlya pozitív vagy negatív lesz egy adott területen, úgymint:

- a helyi közösség és kultúra ereje
- a turizmus formája
- a fogadóközösség a gazdasági és társadalmi fejlettségének szintje
- az állami szektor intézkedései a desztinációban igyekeznek-e visszaszorítani a turizmus szocio-kulturális költségeit.

Nem szabad alábecsülnünk a turizmus hatását magára a turistára sem. Az elmúlt néhány évtizedben a nemzetközi utazási lehetőségek növekedése rengeteg ember életét változtatta meg. Lehetőséget kaptak a világ többi részének megismerésére, és látókörük tágítására. Sokan második otthonokat és nyaralókat vásároltak egy adott desztinációban, hogy az év bizonyos szakaszát, vagy akár hátralevő életüket ott töltsék, egy olyan helyen, amelyet a turizmus által fedeztek fel, és előnyben részesítenek az otthonuk helyett. (Swarbrooke [2000])

Emellett a turizmus lehetőséget adott a nagyvárosokban élő embereknek a pihenésre, mintegy ellenszerként a modern mindennapi élet által okozott stresszre, a monoton élettől való elmenekülésre. Ki tudnak szabadulni a mindennapi környezetükből, amely lehet egy szennyezett ipari környezet is.

A szocio-kulturális hatások kulcsa a fogadóközösség és a turisták kapcsolata. Mathieson és Wall (1982) szerint a helyiek és a turisták kapcsolatának öt fő eleme van:

1. A kapcsolat ideiglenes vagy rövid távú, hiszen a turisták általában maximum néhány hétig tartózkodnak az adott területen. Az ilyen kapcsolatok általában felületeseek. Egy

mélyebb kapcsolat csak akkor alakulhat ki, ha a turista rendszeresen visszatér ugyanarra a területre, és ugyanazon szálláshelyet vagy szolgáltatásokat veszi igénybe.

2. A turistákra nyomás nehezedik, hogy minél több élményt szerezzenek rövid időn belül, és bosszúsak, ha ebben feltartóztatják őket.
3. A turisták gyakran elkülönülnek a helyi emberektől és legtöbb idejüket a turisztikai létesítményekben a többi turistával töltik.
4. A vendéglátó-turista kapcsolat csak ritkán spontán, legtöbbször előre megtervezett és formális.
5. A vendéglátó-turista kapcsolat gyakran egyenlőtlen és igazságtalan. A turisták irányítanak, sokszor ráerőltetik akaratukat a vendéglátókra, akiket a szolgálknak tekintenek.

Ezek a jellemzők mind negatív hatásként tekinthetők a fenntartható turizmus koncepciójában.

A fenntartható turizmus nem létezhet, ha védjük a környezetet, de figyelmen kívül hagyjuk a társadalmi igényeket, ha a környezetet csak úgy tudjuk megvédeni, ha figyelmen kívül hagyjuk bizonyos csoportok alapvető jogait.

A fenntartható turizmus ezért igazságosságot is jelent, amelyben minden résztvevő tisztességes bánásmódot kap. A foglalkoztatottak egyenlő lehetőségeket kapnak tekintet nélkül korukra, nemükre és származásukra. A helyiek egyenlőként vannak kezelve, nem pedig alsóbbrendűként és a turisták szolgálaként. A turizmust olyan módon kell irányítani, hogy a fogadóközösség fenntarthassa méltóságát és büszkeségét. A turistáknak igazságos árat kell fizetniük utazásukért, és a turizmus előnyeit széles körben szét kell osztani a fogadóközösségben.

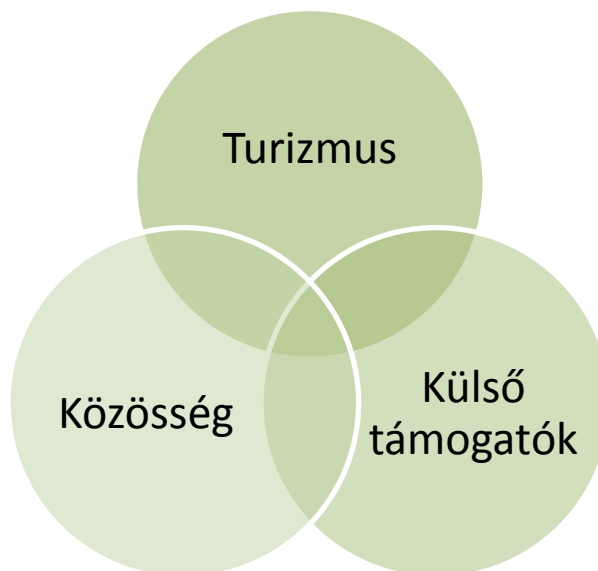
Ez intézkedéseket kíván mind a helyi önkormányzatoktól, a turistától, a fogadóközösségtől és a turizmus ágazattól. Ugyancsak szükség van arra, hogy a fogadóközösségek több hatalmat kapjanak, amely segít nekik megőrizni jogaikat a turizmus-fejlesztés folyamatában.

4. A KÖZSZFÉRA SZEREPE A TURIZMUS-FEJLESZTÉSBEN

A fenntartható turizmusnak fő érintettjeit az alábbi öt kategóriában értelmezhetjük:

- a) az állami szektor, ideértve a nemzetek feletti testületeket (pl.: Európai Unió), a nemzeti kormányokat, a helyi hatóságokat és a kormányzati jellegű szervezeteket
- b) a turizmus iparága
- c) önkéntes szervezetek
- d) a fogadóközösség
- e) a turista

Számos érintett érdekei és motivációi ütköznek. Azonban a tendencia az együttműködés felé mutat, ahogy a következő ábra is mutatja:

3. ábra: Együttműködés a fenntartható turizmusban

Forrás: WTO (1993)

Mivel kutatásomban a döntéshozókat vizsgáltam, bővebben csak a közszféra szerepét mutatom be.

Legtöbbsen úgy vélik, a közszférabeli szervezetek vezető szerepet tölt be a fenntartható turizmus-fejlesztésben.

Először azonban szeretném definiálni, mit jelent a közszféra. A fogalom olyan testületeket jelent, amelyek az egész közösség vagy társadalom érdekeit képviselik, és az egész lakosság helyett cselekednek. Nem kereskedelmi szervezetek, nem céljuk a profit. Ehelyett az adókból származó bevételeket fordítják olyan projektek megvalósítására, amelyek az egész lakosság előnyére válhatnak, és amelyek a hatáskörükbe tartoznak. (Swarbrooke [2000])

Számos oka van, amiért úgy gondolják, a közszférának vezető szerepet kellene játszania a fenntartható turizmus-fejlesztésben. Általában az egész lakosságot képviselik, nem csak bizonyos érdekcsoportokat vagy érintetteket. A közszférabeli szervezetek pártatlanok, nem képviselnek bizonyos érdekeket. Mivel nem függnék rövid távú pénzügyi céloktól, képesek hosszabb távon gondolkodni.

A közszféra sokféle módon befolyásolhatja a turizmust, és rengeteg eszközzel vállalhat szerepet a fenntartható turizmus-fejlesztésben, például:

- törvényhozás és szabályozás
- finanszírozási és adóügyi ösztönzés
- terület-felhasználás tervezése
- fejlesztések és építkezések kontrollálása, az EIA szabályai alapján
- az infrastruktúra karbantartása
- hivatalos szabványok
- a turisták számának kontrollálása

Míg a közszférának értékes potenciális szerepe van a fenntartható turizmus-fejlesztésben, el kell fogadnunk, hogy a fenntartható turizmusnak erős politikai dimenziója is van. Minden turisztikai tervnek vagy politikának vannak nyertesei és vesztesei, és ez teszi az állami szektor stratégiáját politikai kérdéssé. Emellett a turisták szintén szavazó állampolgárok és bármilyen kísérlet a turisták kontrollálására szavazatvesztést okozhat.

Ugyanakkor fel kell ismernünk, hogy a helyi önkormányzatok és a kormány a turisztikai döntéseket gyakran a politikai tényezőknek rendelik alá, ahelyett, hogy a turizmus szempontjából vizsgálnák a kérdéseket. (Pender; Sharpley [2005])

5. TURIZMUS POLITIKA ÉS TERVEZÉS

Manapság a turizmus az egyik leggyorsabban növekvő gazdasági ágazat a világon. Ez a gyors növekedés igen nagy nyomást gyakorol a fenntartható turizmus-fejlesztés tervezésére és politikájára. Ma a fenntarthatóság szinte az összes iparág legfontosabb kérdése, tehát nem meglepő, hogyan ilyen nagy figyelmet kap.

A turizmuspolitika 'egy adott térség turizmus-fejlesztésével kapcsolatos távlati célok együttes meghatározása. A térség turizmussal kapcsolatos adottságainak, felkészültségének az érintett közösségek részéről történő támogatása és befolyásolása.' (Edgell, [2008])

A turizmuspolitika egyaránt egy folyamat és egy termék – a döntéshozási folyamat és ennek a folyamatnak a terméke. Manapság kezdjük felismerni, hogy a politikának nem csak a kormányt kell szolgálnia, hanem a társadalom érdekeit is a turizmusban. A politika, ha megfelelően alkalmazott, egy eszköz a kormány számára a turizmus irányítására és befolyásolására. Az állami, privát és non-profit szervezetek cselekedetei fontos szerepet játszanak a politika meghatározásában, és ez által gazdasági és politikai hatást gyakorolnak a politikai döntésekre.

A turizmus ellenzői gyakran a negatív hatásokat helyezik előtérbe, amelyeket a turisták a desztináción okoznak. Természetesen szükség van politikára, amely felismeri ezeket, de a pozitív hatásoknak ugyanolyan fontosnak kellene lennie a döntéshozók számára. A pozitív és negatív hatások megértése vezet praktikus turizmus-fejlesztési stratégiához. Ha a helyi gazdaságra gyakorolt negatív hatásokat a fogadóközösség jól irányítja, korrigálja és kezeli, valamint a pozitív jellemzők megalapozottak, a turizmus egy fontos tényezővé válhat a közösség fejlődésében. (Edgell [2008])

A turizmus szektor céljai hatásosabban elérhetőek, ha körültekintően tervezettek és illeszkednek az ország fejlesztési tervébe és programjába. A tervezés a turizmusban a következő okok miatt szükséges:

- A modern turizmus még mindig egy viszonylag új jelenség számos területen, ezért néhány kormány kevés tapasztalattal rendelkezik a megfelelő fejlesztésben. Egy tervezés és fejlesztés program támpontot adhat az egyes területeknek.

- A turizmus egy összetett és multiszektorális tevékenység, magába foglal más szektorokat, történelmi, természeti és rekreációs elemeket, számos közösségi létesítményt és szolgáltatást, valamint az infrastruktúrát. A tervezés és fejlesztés irányítása különösen fontos ahhoz, hogy biztosítsa, hogy ezek az elemek integráltan legyenek fejlesztve.
- A turizmus általában egy „élményt” ad el, mint termék, amely során a látogató különböző létesítményeket és szolgáltatásokat használ. A tervezési folyamat alatt különösen figyelni kell arra, hogy a turizmus piaca és a termékek összhangban legyenek.
- A turizmusnak rengeteg közvetlen és közvetett gazdasági előnye van, melyek optimalizálása a körültekintő és integrált tervezés által érhető el. Tervezés nélkül ezeket az előnyöket nem élvezhetjük maradéktalanul, és gazdasági problémákkal szembesülhetünk.
- A turizmusnak számos társadalmi előnye és hátránya van. A tervezés által az előnyök optimalizálhatók, a problémák megelőzhetők vagy csökkenthetők, és általa meghatározhatjuk, hogy melyik a legjobb fejlesztési stratégia, amely olya módon hasznosítja a turizmust, hogy az a kulturális konzerváció eszköze legyen.
- A látnivalók, létesítmények és az infrastruktúra fejlesztése, valamint a turisták mozgása gyakorolhat pozitív és negatív hatást egyaránt a fizikai környezetre. Szükségünk van körültekintő tervezésre, amely a turizmus optimális típusát és szintjét, hogy az ne károsítsa a környezetet, és ez által a környezeti konzerváció eszköze legyen.
- A megfelelő tervezés biztosítja, hogy a turizmus természetes és kulturális erőforrásai teljes mértékben megőrzöttek, és ne elpusztítottak legyen a fejlesztés során.
- Mint minden típusú modern fejlesztés, a turizmus változásai időigényesek, a változó piaci trendekhez, és egyéb körülményekhez alkalmazkodnak. A tervezés eszköze lehet a rosszul fejlesztett területek megfelelő fejlesztéséhez, valamint új területek fejlesztésének.
- A turizmus-fejlesztés bizonyos szakképzettséget és képességeket igényel, ehhez megfelelő oktatásra van szükség. Ehhez körültekintő tervezése van szükség, néhány esetben pedig speciális oktatási létesítményekre is. (Inskeep [1991])

A problémát a legtöbb országban a döntéshozók ismereteinek hiánya okozza. A legjobb érv a nagyobb finanszírozásra és odafigyelésre a turizmus pozitív gazdasági hatása. A logikus és

dokumentált kutatás a turizmus gazdasági hatásaival kapcsolatban jobb politikai döntésekhez vezethet. A desztinációk turisztikai döntései elsősorban a gazdasági előnyökre fókuszáltak, azonban a desztinációk kiterjesztik döntéseiket a társadalmi, kulturális, környezeti és egyéb nem gazdasági vonatkozásokra is.

Az érintettek bevonása a turizmus-fejlesztés tervezési folyamatába igen fontos, hiszen a turisztikai szervezetek és érdekek igen változatosak, mind az állami, mind a privát szektorban. Az érintettekhez tartoznak a községi szervezettek, a turisztikai szervezetek, a különféle önkéntes szervezetek, a helyi lakosok és a turisták.

A leggyakoribb félreértés a fenntartható turizmussal kapcsolatban, hogy olyan ötletekre vonatkozik, amely rögtön „folyamatos” vagy „megújuló”. A fenntartható turizmus egyszerűen olyan minőség-növelést jelent, amely nem pusztítja el a természetes és épített környezetet, és megőrzi a fogadóközösség kultúráját, történelmét és örökségeit.

A rendezett gazdasági növekedéshez – mint a fenntarthatóság céljainak egyikéhez – a kulcs egyensúlyba hozni a látogatók számát az adott környezet kapacitásával, olyan módon, amely élvezetet nyújt a lehető legkisebb pusztítás mellett. Egy másik kérdés a turizmus és számos másik gazdasági ágazat egymásra utaltsága. A fenntartható turizmus politikának épp ezért széleskörűnek kell lennie, hogy a helyi lakosság kérdéseit magába foglalja, viszont általánosnak ahhoz, hogy elfogadható legyen a turisták számára. (Dredge, D.; Jenkins, J. [2011])

Világszerte, az utazók érdekeltsége a fenntartható turizmusban igen megnőtt a XXI. század kezdete óta, és valószínűleg nőni is fog az elkövetkezendő években, ahogy a nemzetközi turisztikai közösség felismeri, helyesli, és támogatja is a koncepciót. A fenntartható turizmus része egy gondolkodásbeli változásnak, amely felismeri a szabályos gazdasági növekedés fontosságát a természetes környezet, a kultúra, az életminőség, és a társadalmi értékek vonatkozásaival kombinálva, melyek a hosszú távú fenntartható turizmus-fejlesztés tervezés és politika alapjai lesznek.

6. A FENNTARTHATÓSÁG INDIKÁTORAI

A fenntartható turizmus indikátorai olyan változók, amelyek mérhetőek és ellenőrizhetőek, kimutatják egy bizonyos jelenség változásait, és eszközként szolgálnak olyan új információk szerzéséhez, amelyekkel a már birtokunkban lévő információk szűrhetőek. Ez az új, tömörített információ megkönnyíti a tendenciák és a fenyegetések azonosítását és a megfelelő intézkedések véghezvitelét. (Najdeskaa; Rakicevikb [2012])

A UNWTO (1996) szerint, az indikátorok mérik az információkat és általuk a döntéshozók csökkenthetik a rossz döntések esélyét. Habár elméletben ez egyszerűnek tűnik, valójában az indikátorokra épülő turizmus-fejlesztési stratégia kidolgozása bonyolult folyamat – a releváns változók halmazának mérése, ellenőrzése és értékelése.

Fontos, hogy a döntéshozási folyamatban nagy figyelmet fordítsunk a tervek gyakorlati megvalósíthatóságára.

A megvalósítási időszak alatt szükséges a turizmus-fejlesztés felülvizsgálása. Folyamatos ellenőrzéssel a megvalósítás alatt jelentkező problémák könnyen azonosíthatóak lennének, és néhány megfelelő intézkedéssel a probléma megoldható lenne, mielőtt még súlyosabbá válna.

A fenntartható fejlesztés és a fenntartható turizmus megvalósítása rengeteg kihívással jár, ezért lehetetlen teljes mértékben megállapítani, hogy egy adott térség vagy termék valóban fenntartható-e. Ezért a turisztikai döntéshozók kétségbe vonhatják, hogy érdemes-e a kevés rendelkezésre álló erőforrást egy fenntarthatósági stratégia kidolgozására áldozni. Bramwell és Lane (1993) azonban kiáll a fenntarthatóság aktív ellenőrzése mellett, hiszen ennek hiánya növeli a nem fenntartható eredmények lehetőségét a desztinációban.

A WTO szerint az indikátorok fontos eszközök, használatukkal elkerülhető, hogy az erőforrások visszavonhatatlanul károsodjanak (2003). Egy jól kiválasztott indikátor időben felhívja a figyelmet a problémára, és segítséget nyújt annak felismerésében, hogy mit kell tenni a megoldás érdekében. Az indikátorok segítséget nyújtanak az értékelésben, általuk az elért eredmények könnyen összehasonlíthatóak a célokkal.

A legfontosabb indikátorokat a következő táblázatban ábrázoltam.

A legfontosabb indikátorok a turizmusban

4. táblázat

Statisztikai jellegű mutatók	- turisták/kirándulók száma - a turizmus típusai - a helyiek a fenntarthatóság megvalósításába bevonó kezdeményezések száma
Gazdasági jellegű mutatók	- a turisztikai befektetés szintje - a turizmusból származó bevételek - az infrastruktúra képessége a fejlődés kiszolgálására
Társadalmi jellegű mutatók	- a turizmusban foglalkoztatottak képzettsége - a helyi társadalmi-kulturális környezet épségének a megőrzése - a helyiek attitűdjei a desztinációban bekövetkező kulturális változásokkal kapcsolatban - a turisták elégedettsége
Környezeti jellegű mutatók	- ökológiai lábnyom - a Föld eltartó képessége - a levegő és a víz minősége a turistaterületen - a földterület képessége olyan fejlődés elviselésére, amely lényegesen megváltoztatja a rendelkezésre álló zöld területeket - környezetvédelmi szabályozás - szemét mennyisége

Forrás: Puczkó – Rácz – Lengyel (1997) alapján saját szerkesztés

A fenntarthatóság indikátorai különböznek a hagyományos mutatóktól, abban a tekintetben, hogy előtérbe helyezik a gazdasági, környezeti és társadalmi oldal *kapcsolatrendszerét*. Az indikátorok nem alkalmazhatóak egységesen bármely desztináció fenntarthatóságának értékelésére, hiszen léteznek olyan specifikus indikátorrendszerek, amelyek lokális szinten lettek kidolgozva. Tehát minden térségben meg kell határozni a megfelelő indikátorokat. (Najdeskaa; Rakicevikb [2012])

6.1 Az ökológiai lábnyom

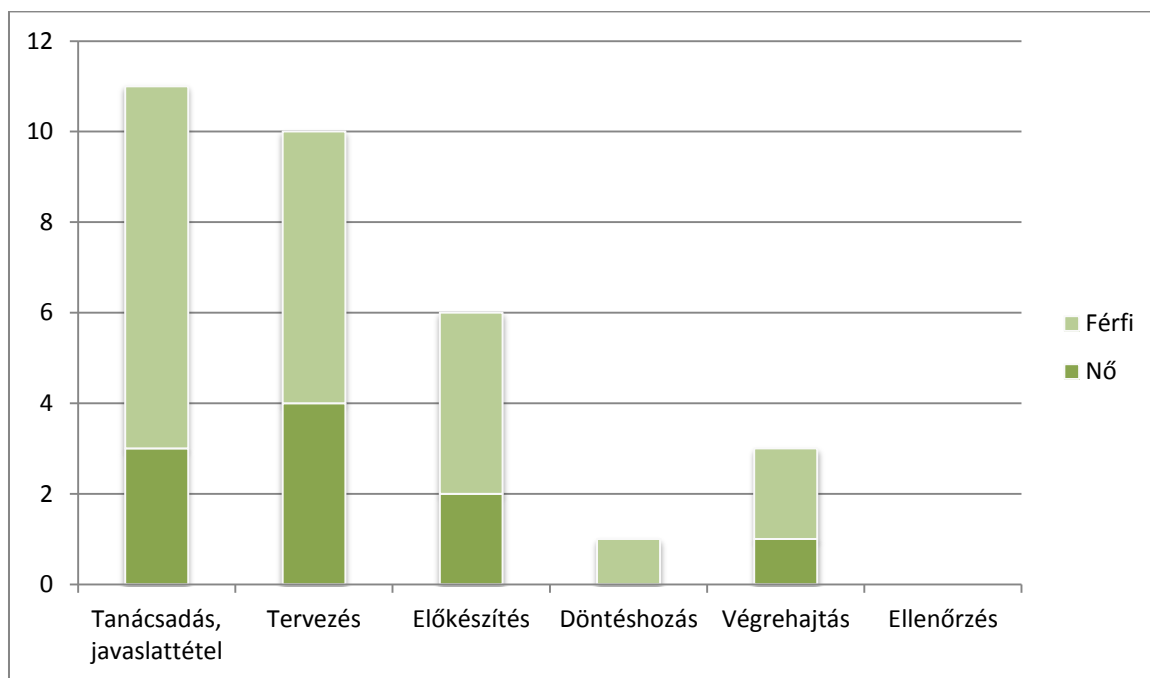
Hunter és Shaw [2005] szerint az ökológiai lábnyom a fenntartható turizmus-fejlesztés fő indikátora. Az ökológiai lábnyom kiszámításánál egy hektárban megadott értéket kapunk, amely megmutatja, hogy életmódunk mekkora megterhelést jelent a Földünk számára. A kapott hektárszám azt a föld és vízfelületet jelzi, amire szükségünk van az életmódunk fenntartása mellett.

A tanulmány szerint a lokális specifikus indikátorok használata aláássa azt az elképzelést, miszerint a turizmus globális szintű erőforrásokat használ. Emellett nehezíti az egyes desztinációk és termékek fenntarthatóságának összehasonlítását. Ezen okokból megfelelőbbnek vélik egy széleskörűen elfogadott indikátor használatát, amely képes a turizmus gazdasági hatásait globális perspektívából nézni. Az ökológiai lábnyom analízis mutatóként való használata lehetővé teszi a hatások különböző elemeinek kvantitatív összehasonlítását.

Véleményem szerint azonban, bár az ökológiai lábnyom az egyik legkorrektebb indikátor annak mérésére, hogy mennyire fenntarthatóak (vagy fenntarthatatlanok) az ember által végzett tevékenységek, önmagában mégsem lehet egy desztináció fejlesztésének indikátora. A turizmus hatásai minden területen más-más változásokat hoznak, ezért úgy vélem, az egységes mutatók mellett szükség van helyileg kidolgozott mérési rendszerekre is. Emellett, ha kizárólag az ökológiai lábnyomot mérnék, azt az elemi megállapítást hagynánk figyelmen kívül, hogy a turizmus csak akkor lesz fenntartható, ha környezeti, gazdasági, valamint társadalmi dimenziója egyensúlyban van.

7. A KUTATÁS BEMUTATÁSA

A döntéshozók attitűdjeinek feltárása érdekében primer kutatást végeztem. Az alábbi adatok saját kérdőíves felmérésemből származnak, melyet 2014 januárjában töltöttem ki olyan pécsi személyekkel, akik különböző módon és mértékben, de részt vesznek a döntéshozási folyamatban. A kitöltők között megtalálhatók az önkormányzat dolgozói, a TDM szervezet, illetve a Tourinform iroda dolgozói, valamint a Pécsi Turisztikai Szövetség tagjai. A kérdőívet 15 fő töltötte ki, köztük 5 nő és 10 férfi. Bár ez a szám kevésnek tűnhet, nagyjából lefedi azokat, akik rendszeresen részt vesznek ilyen jellegű fejlesztésekben. Köztük legtöbbször a tanácsadási, javaslattevési, valamint a tervezési szakaszban vesznek részt. Érdekes, hogy a fejlesztések ellenőrzési szakaszát egyikük sem jelölte meg válaszként. Így felmerült bennem a kérdés, hogy az ellenőrzési folyamat mennyire hatékony. Az alábbi ábrán a kitöltők nem szerinti megoszlását, és a különböző szakaszokban való részvételüket ábrázoltam. Számuk nem egyezik a válaszadók számával, hiszen egy-egy személy több szakaszban is részt vehet.

4. ábra: Válaszadók nem szerinti megoszlása, a különböző szakaszokban való részvételük alapján

Forrás: Saját kérdőíves felmérés

7.1. Kutatási kérdések

Kutatási kérdéseim a következők voltak:

1. Milyen ismeretekkel rendelkeznek a pécsi döntéshozók a fenntartható turizmusfejlesztéssel kapcsolatban?
2. A turizmus hatásai közül melyeket tartják fontosnak?
3. Milyen attitűdöket tanúsítanak a fenntartható turizmus iránt?

Hipotéziseimet Vargáné Csobán Katalin értekezése alapján állítottam fel [2010]. Az első és a harmadik kérdésre egy-egy hipotézis vonatkozott. A második kérdésnél azonban elkülönítettem a turizmus gazdasági, környezeti és társadalmi hatásait, így erre három hipotézist állítottam fel.

7.2. Eredmények

Az első kutatási kérdésre vonatkozó hipotézisem:

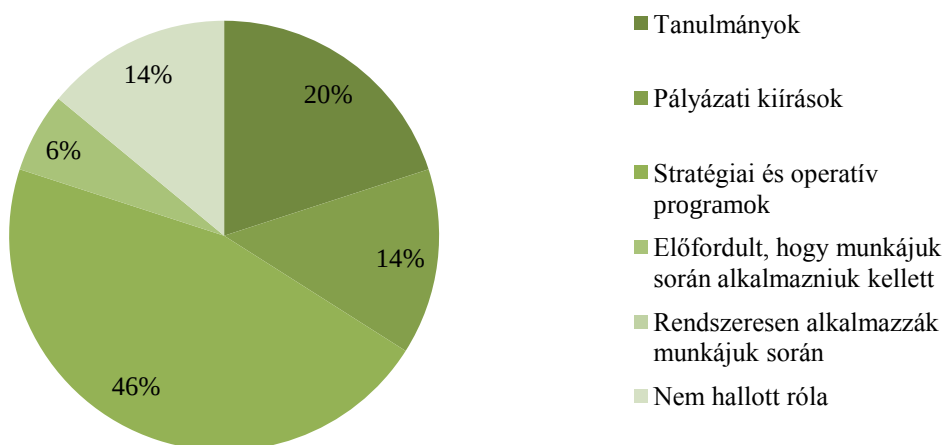
H1: A turisztikai döntésekben résztvevők tisztában vannak a fenntartható turizmus fogalmával, és dimenzióival, ismerik a köztük lévő összefüggéseket.

Első kérdésem egy zárt kérdés volt: „Hallott-e már a ’fenntartható turizmus’ fogalmáról?”. Ebben a kérdésben nem helyes tudásukra voltam kíváncsi, csupán arra, hogy hallottak-e már a fogalomról. Bővebb ismereteikre a következő kérdés vonatkozott. A kérdésre a 15 válaszadó közül 13 (86%) felelt igennel, míg a fennmaradó két válaszadó (14%) nem ismeri a fogalmat. Úgy vélem, ez az arány kielégítő, bár a fenntartható turizmus már nem új fogalom, és igen gyakran szerepel a különböző stratégiákban és pályázatokban, elvárható lenne, hogy a fejlesztésekben résztvevő döntéshozók ismerjék, és használják is munkájuk során.

Második kérdésem arra vonatkozott, hogy a helyi döntéshozók honnan szereztek tudomást a fenntartható turizmus fogalmáról. Az eredmény igen meglepő, hiszen a válaszadók csaknem fele (46%) a stratégiai és operatív programokból, további két fő pedig pályázati kiírásokból szerezte ismereteit. Ezeknek azonban nem a tájékoztatás a céljuk, inkább iránymutatásul szolgálnak annak alkalmazására. Biztató azonban, hogy a kitöltők 20%-a már tanulmányai során szerzett ismereteket a fenntartható turizmusról. Azonban mindössze egy fő jelölte meg, hogy munkája során már használnia kellett ismereteit, és egy válaszadó sem jelölte meg, hogy munkája során rendszeresen alkalmazná. Ez igen megdöbbentő, hiszen a fejlesztések

döntéshozási folyamatában résztvevőkről van szó, akiknek gyakran a gyakorlatban is alkalmazniuk kellene a fenntarthatóságot.

5. ábra: Válaszadók fenntartható turizmussal kapcsolatos ismereteinek forrása

Forrás: Saját kérdőíves felmérés

Az első hipotézisre vonatkozó harmadik kérdésem egy nyílt kérdés volt, arra voltam kíváncsi, hogy a döntéshozók hogyan definiálnák a fenntartható turizmust, függetlenül attól, hogy hallottak-e már róla vagy sem. Az előző kérdésre érkezett válaszok már előre vetítették ismereteik pontatlanságát. A válaszok közül egyetlen egy volt megközelítőleg pontos, általában csak a fenntarthatóság egy-egy elemét emelték ki. Legtöbbször a környezet megővését és a gazdasági eredményességet, vagy a kettőt együtt említik. Ezután következik a hosszú távú tervezés. A turisták elégedettségét és visszatérését mindössze egy válaszadó említette. A társadalmi hatásokra egyetlen kitöltő sem utalt. Ebből arra következtethetünk, hogy ismereteik igen hiányosak, csupán a fenntartható turizmus egy-egy részletére vonatkoznak, nem látják át három dimenzióját, és annak összefüggéseit. Az alábbi táblázatban a leggyakoribb kifejezéseket gyűjtöttem össze, az említések száma szerint sorrendbe rendezve.

A leggyakrabban említett fogalmak

5. táblázat

Jellemző	Említések száma
Környezet megóvása	8
Gazdasági eredményesség	7
Mindkettő együtt	5
Hosszú távú fejlesztések	4
Turisták elégedettsége	2

Forrás: Saját felmérés

Elmondható tehát, hogy a város turisztikai döntéshozóinak ismeretei a fenntartható turizmusfejlesztésről igen hiányosak, általában félreértik, vagy csak részlegesen ismerik a fogalmat. Legtöbbször a fenntarthatóságnak csak egy-egy dimenzióját emelik ki, és nem látják át a köztük lévő összefüggéseket, a társadalmi dimenzió említésre sem került. A turisták elégedettségére is csak ritkán utaltak.

A fenntarthatóság eléréséhez szükséges eszközökről egyáltalán nem esett szó. A hosszú távú fejlesztésre vonatkozó utalások előfordulnak, azonban ezek leginkább a gazdasági dimenzióra vonatkoznak. Összefoglalva elmondható tehát, hogy a helyi döntéshozók ismereteinek szintje messze elmarad a kielégítőtől. Úgy vélem, erre mindenképpen megoldást kell találni, annak érdekében, hogy Pécs környezeti, gazdasági és társadalmi értékei ne károsodjanak. Ez lehet szakmai továbbképzés, vagy a tájékoztatás valamely más formája.

Ezek alapján a *H1 hipotézist elvetettem*.

Második kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy a döntéshozók a turizmus mely hatásait tartják fontosabbnak. A megkérdezetteknek rangsorolniuk kellett a turizmus lehetséges hatásait. A különböző hatásokat elkülönítettem a gazdasági, környezeti és társadalmi dimenzió alapján.

A gazdasági dimenzióval kapcsolatos hipotézisem:

H2: A döntéshozók a foglalkoztatottsággal kapcsolatos hatásokat fontosabbnak tartják a többi gazdasági hatáshoz képest.

Érdekes volt számomra, hogy mindhárom dimenziónál szinte kivétel nélkül a pozitív hatásokat tartották fontosabbnak a negatívoknál. Így bár a pozitív és negatív hatásokra együtt kérdeztem rá, külön-külön is értékelhetőek. Erre az 5. hipotézis vizsgálata során rá is kérdeztem, és szinte kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a turizmus gazdasági előnyei fontosabban, mint a negatív hatásai.

Feltételeztem, hogy a döntéshozók számára leginkább értékelhető hatás, hogy a turizmus új munkahelyeket teremt a desztinációban, valamint hogy bevételt hoz a fogadóközösségeknek. Feltételezésem oka, hogy a turizmusban foglalkoztattak száma 4,2%-a a nemzetgazdaságban foglalkoztatottok számának (mintegy 166ezer fő). Becslések szerint azonban ez az arány akár 5,2%-os is lehet, amely 230ezer főt jelent. Fontos lehet még számukra abban a tekintetben, hogy egy nemzetgazdasági szinten stagnáló foglalkoztatottsági volumen mellett a turizmus munkaerőigényének növekedése figyelhető meg.

A gazdasági dimenzióra vonatkozóan legtöbben valóban a turizmus munkahely-teremtő hatását emelték ki. Ezután következik az életszínvonal emelkedése, valamint az ország pénzügyi helyzetének stabilitásához való hozzájárulás, amelyet a munkahely-teremtés következményének is tekinthetünk. Kiemelték még a bevételeket a fogadóközösség számára. A negatív hatások közül leggyakrabban a szezonális foglalkoztatottság hátrányait emelték ki. A bevételek kiszivárgása a helyi gazdaságból és a fekete gazdaság erősödése az utolsó helyen állnak.

Állítások sorrendje (gazdasági dimenzió)

6. táblázat

Pozitív	Negatív
1. Új munkahelyek	1. Szezonális foglalkoztatottság
2. Életszínvonal emelkedése	2. Bevételek kiszivárgása a helyi gazdaságból
3. Az ország pénzügyi helyzetének stabilitásához való hozzájárulás	3. Fekete gazdaság erősödése

Forrás: saját kérdőíves felmérés

A fentiek alapján elmondható, hogy a döntéshozók mind a pozitív, mind a negatív hatások közül a foglalkoztatottsággal kapcsolatosakat emelték ki. Így tehát a *H2 hipotézist elfogadhatjuk*.

A környezeti dimenzióra vonatkozó hipotézisem:

H3: A döntéshozók a természetes környezetre vonatkozó hatásokat fontosabbnak tartják, mint az épített környezetre irányulókat.

Mint azt a szakirodalmi elemzésben feltártam, a legtöbb figyelem a természetes környezetre irányul a fenntarthatóság kérdésében, nemcsak a turizmusban, de a többi gazdasági ágazatban is. Éppen ezért feltételeztem, hogy a döntéshozók fontosabbnak tartják a természetes környezetet ért hatásokat, mint az épített környezetre gyakoroltakat.

A rangsorban azonban az első két helyen az infrastruktúra kiépítése és a település vagy táj képének megváltozása áll, ami azért is meglepő, mivel egy viszonylag fejlett, jól kiépített településről van szó. Csak ezután következik a környezet konzerválása, valamint a különböző környezetszennyezésre vonatkozó állítások. Meglepő és elkeserítő volt számomra, hogy a legkevésbé fontos tényező a növény- és állatvilág pusztulása volt. Megfigyelhető tehát, hogy a lakosság közvetlen érdekei kapnak elsődleges szerepet, a környezet megóvása – amely napjaink szerintem legfontosabb feladata – háttérbe szorul.

Állítások sorrendje (környezeti dimenzió)

7. táblázat

Pozitív	Negatív
1. Infrastruktúra kiépítése	1. A település vagy táj képének megváltozása
2. Műemlékek megóvása	2. Környezetszennyezés
3. Környezet megóvása	3. Növény- és állatvilág pusztulása

Forrás: saját kérdőíves kutatás

Összességében tehát mind a pozitív, mind a negatív hatásoknál az épített környezetet vették figyelembe. Tehát a *H3 hipotézist elvettem*.

A társadalmi-kulturális dimenzióra vonatkozó hipotézisem a következő volt:

H4: A döntéshozók a társadalmi hatások közül leginkább kulturális értékekre vonatkozókat tartják fontosnak.

Azt feltételeztem, hogy a döntéshozók a kulturális értékeket, a hagyományok megőrzését, és bemutatását tartják legfontosabbnak a társadalmi hatások közül.

A megkérdezetteknél szinte kivétel nélkül első helyen szerepelt a kulturális értékek megőrzése, majd ezt követte a kulturális élet fellendülése. A fogadóközösségekre gyakorolt negatív hatások itt is a lista végén szerepeltek. Ezek közül az erkölcsi normák romlása és a bűnözés növekedése állt az első helyen. Érdekes, hogy a kisebb elvándorlás általában a rangsor alján szerepelt, úgy vélem, ez a város nagyságával magyarázható, egy kisebb településen valószínűleg jobban érezhető ez a hatás.

Állítások sorrendje (társadalmi dimenzió)

8. táblázat

Pozitív	Negatív
1. Kulturális értékek megőrzése	1. Kultúra globalizálódása
2. Kulturális élet fellendülése	2. Erkölcsi normák romlása
3. Kisebb elvándorlás	3. Bűnözés növekedése

Forrás: saját kérdőíves felmérés

Ezek alapján a *H4* hipotézist elfogadtam.

Utolsó kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy vajon a döntéshozók attitűdjei támogatják-e a fenntartható turizmus megvalósulását. Erre vonatkozó hipotézisem:

H5: A helyi döntéshozók attitűdjei támogatják a fenntartható turizmus megvalósulását.

A döntéshozók attitűdjeinek megismerése érdekében 25 állítást soroltam fel. A válaszadóknak véleményüket egy ötfokú Likert-skálán kellett kinyilvánítaniuk (5 – „teljes mértékben egyetért, 4 – „inkább egyetért”, 3 – „közömbös”, 2 – „inkább nem ért egyet, 1 – „egyáltalán nem ért egyet”). Az állításokat Vargáné Csobán Katalin [2010] értekezése alapján fogalmaztam meg.

Attitűdvizsgálat

9. táblázat

Állítás	Átlag	Szórás
A turizmus rendszerint környezetszennyezéshez vezet.	3,06	0,798
A turizmus károsítja a természetes ökoszisztémákat.	3,06	0,961
A lakosságnak több információval kellene rendelkeznie a turizmus költségeiről és hasznáról.	4,3	0,617
A turizmusból származó jövedelem az egész lakosság hasznára válik.	5	0
A turizmus gazdasági előnyei fontosabbak, mint az általa okozott negatív hatások, ezért a turizmust fejleszteni kell.	4,6	0,632
A turizmusfejlesztési döntéseket elegendő, ha a piaci erők befolyásolják.	1,6	0,910
A helyi lakosság általában nem vesz részt a fejlesztési stratégiák létrehozásában.	4,2	0,774
A turizmus hozzájárul a bűnözés növekedéséhez.	1,86	0,639
A turizmus hozzájárul a helyi kultúra és a hagyományok ápolásához.	4,86	0,351
Sikeres turizmusfejlesztés csak összefogással jöhet létre.	4,66	0,487
A turizmus hosszú távú sikerességének feltétele a helyi lakosság együttműködése.	4,53	0,639
A turisztikai tervezés kizárólag önkormányzati feladat.	1,8	0,676
A helyi szintű turisztikai fejlesztési stratégiát a turisztikai vállalkozások, a helyi lakosság és az önkormányzat együttműködésével lehet megalkotni.	4,33	0,723
A helyi érdekcsoportokkal és a lakossági egyesületekkel egyeztetni kellene a fejlesztési kérdésekben.	4,46	0,743
A helyi érdekcsoportokkal és a lakossági egyesületekkel folytatott konzultáció felesleges idő- és pénzpocsékolás.	1,33	0,487
A turisták befolyásolására a formális szabályozás, rendeletek, és előírások a megfelelőbbek.	2,4	1,18
A turisták számára alkotott viselkedési kódexek elegendők a turisták felelősségteljes magatartásának befolyásolására.	2,06	0,703
A turisták környezeti tudatosságát oktatási programokkal lehet növelni.	3,93	0,703

A turistákat oktatási programokkal lehet ösztönözni a helyi kultúra tiszteletben tartására.	3,86	0,743
--	-------------	--------------

Forrás: Saját kutatás Vargáné Csobán Katalin értekezése [2010] alapján

A válaszok alapján a döntéshozók nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a turizmus negatív környezeti hatásainak, elsősorban gazdasági és kulturális értékeit veszik figyelembe. Gazdasági előnyeit egyértelműen hangsúlyozzák, úgy gondolják, jelentős az ágazatból származó jövedelem.

Elismerik társadalmi értékeit is, úgy gondolják, hogy a turizmus nagymértékben hozzájárul a kulturális örökségek és hagyományok ápolásához. A bűnözésre és a normák romlására vonatkozó aggodalmak nem jelentősek számukra, ami érdekes, hiszen a turizmus egyik elismert negatív hatásáról van szó.

Egyetértenek abban, hogy sikeres turizmus-fejlesztés csak akkor jöhet létre, ha összefognak a helyi lakossággal, valamint a különböző turisztikai vállalkozásokkal és érdekcsoportokkal. Ez biztató lehet a jövőre nézve, hiszen az összes érintett érdekeinek figyelembe vétele fontos elem a fenntartható turizmus megvalósulásában. Szintén reményt keltő, hogy nem gondolják, hogy a turizmus-fejlesztés kizárólag önkormányzati feladat lenne, fontosnak tartják a lakosság bevonását is. Azonban mindannyian kiemelték, hogy a helyi lakosság általában nem játszik szerepet a turisztikai döntésekben. Az összefogásra való törekvés igen pozitív a fenntarthatóság szempontjából, ebben a tekintetben attitűdjük teljesen megfelel a fenntarthatóság követelményeinek.

A turisták befolyásolására alkalmazható eszközökről már megoszlottak a vélemények. Bár összességében inkább az oktatási programokat preferálják a különböző viselkedési kódexek és rendeletek helyett, sokan még mindig a rendeleteket és a szabályozásokat tartják a legfontosabb eszköznek. Véleményem szerint sokkal eredményesebb, és jobban megfelel a fenntarthatóság elveinek, ha büntetések helyett (természetesen nem teljes mértékben), tudatosítani próbáljuk a turistákban a környezetvédelem jelentőségét, valamint azt a tényt, hogy a szennyezés „nem marad itt”, saját otthonukra is ugyanolyan hatással van, mint az adott desztinációra.

Bár a társadalmi, környezeti és gazdasági dimenzió jelentősége nincs egyensúlyban számukra, a fentiek alapján úgy gondolom, hogy a helyi döntéshozók attitűdjei összességében megfelelnek a fenntarthatóság követelményeinek, és támogatják annak megvalósítását. Ezért *a H5 hipotézist elfogadom.*

8. ÖSSZEGZÉS, ÚJ EREDMÉNYEK

A fenntarthatóság az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb kérdése az összes gazdasági ágazatban. Az erőforrások megkímélése utódaink számára napjainkban mindennapos problémává vált. A turizmus ágazat ezért kezd a fenntartható turizmus koncepciója felé fordulni, a fogalom egyre többször jelenik meg különböző stratégiákban, pályázatokban, szakmai munkákban. Véleményem szerint a fenntarthatóság megvalósításának első lépése, hogy a helyi döntéshozók támogassák a koncepciót, és alkalmazzák a gyakorlatban.

Újszerű eredménynek tartom hazai szakirodalom hiányában a külföldi szakirodalom átfogó elemzését. Bár a definíciókat már többen bemutatták, a fenntartható turizmus jelenségének átfogó elemzése még nem történt meg.

Ugyancsak új eredmény a döntéshozók attitűdjeinek felmérése Pécs városában, ahol ilyen irányú kutatás még nem történt. A kutatás során elfogadott hipotéziseim a következők voltak:

H2: A döntéshozók a foglalkoztatottsággal kapcsolatos hatásokat fontosabbnak tartják a többi gazdasági hatásnál.

H4: A döntéshozók a társadalmi hatások közül leginkább kulturális értékekre vonatkozókat tartják fontosnak.

H5: A helyi döntéshozók attitűdjei támogatják a fenntartható turizmus megvalósulását.

A kutatás során elvetett hipotézisek:

H1: A turisztikai döntésekben résztvevők tisztában vannak a fenntartható turizmus fogalmával, és dimenzióival, ismerik a köztük lévő összefüggéseket.

H3: A döntéshozók a természetes környezetre vonatkozó hatásokat fontosabbnak tartják, mint az épített környezetre irányulókat.

A kutatás során fény derült arra, hogy a helyi döntéshozók, bár hallották már a fogalmat, mégsem ismerik kielégítően a fenntartható turizmust. Ennek ellenére azonban attitűdjeik támogatják annak megvalósulását. Arra kívánom felhívni a figyelmüket, hogy a fogalommal kapcsolatos ismereteik igen hiányosak, valamint nincsenek eléggé tudatában saját szerepükkel a fenntarthatóság megvalósításában. Úgy gondolom, hogy a döntéshozók ismereteinek bővítése a fenntartható turizmus témakörében elengedhetetlen. Javasolt lépések:

1. Egy átfogó szakmai ismeretterjesztő anyag kidolgozása a fenntartható turizmusfejlesztésről.
2. Önkormányzati dolgozók képzése a témakörben.
3. A turizmus szektorban dolgozók továbbképzése.

8.1 További kutatási területek

A fenntartható turizmus napjaink turizmus-fejlesztésének legfontosabb kérdése, ezért érdemesnek és szükségesnek is tartom a témában való kutatást. Jelen kutatásomat szeretném kiterjeszteni a fenntartható turizmus többi érintettjére, valamint a dél-baranyai régióra is. Ezen kívül szeretném a kutatást interjúkkal elmélyíteni a döntéshozók körében.

IRODALOMJEGYZÉK

- Allan, M. D.; Edgell, D. L.; Smith, G.; Swanson, J. R. [2008]: Policy and Planning: Yesterday, Today and Tomorrow, Elsevier, Oxford, p. 15-30
- Bajdor, P.; Janusz, K. G. [2013]: Towards to Sustainable Tourism – Frameworks Activities and Dimensions, Elsevier B.V.
- Bauerné Gáthy A., Vargáné Csobán K. [2013]: Long-term Government Responses to Sustainable Tourism Development: Principles and Strategies
- Bramwell, B., Lane. B. [1993]: Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach, Journal of Sustainable Tourism, p. 1-5
- Dredge, D.; Jenkins J. [2011]: Stories of Practice: Tourism Policy and Planning, Ashgate Publishing Company, Burlington, p. 1-6
- Gartner, W. [1996]: Tourism Development: Principles, Processes, and Policies, ITP
- Hunter, C.; Shaw, J. [2005]: The Ecological Footprint as a Key Indicator in Sustainable Tourism, Elsevier B.V.
- Inskeep, E. [1991]: Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach, John Wiley & Sons
- Laws, E. [1995]: Tourist Destination Management, Routledge
- Najdeskaa, K. A.; Rakicevikb, G. [2012]: Planning of Sustainable Tourism Development, p. 6-10
- Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia [2005]
- Pender, L.; Sharpley; R. [2005]: The Management of Tourism, Ashford Colour Press
- Swarbrooke, J. [2000]: Sustainable Tourism Management, CABI Publishing, New York, p. 10-23, p. 60-87, p. 150-190
- UNEP and UNWTO [2005]: Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, p.11-12
- United Nations [1987]: Our Common Future (Brundtland Report)
- Vargáné Csobán K. [2010]: A fenntartható turizmus vidékfejlesztési összefüggései
- www.sustainabletourisonline.com